

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

**ГІСТАРЫЧНА-АРХЕАЛАГІЧНЫ
ЗБОРНИК**

Заснаваны ў 1927 годзе

Выпуск 25

Мінск
«Беларуская навука»
2010

Віктар Чараўко (Полацк)

ВЫВУЧЭННЕ ПАХАВАЛЬНЫХ ПОМНІКАЎ БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ XIV—XVIII стст. У ДАРЭВАЛЮЦЫЙНЫ ПЕРЫЯД

Нараджэнне і смерць — вось дзве кропкі, якія абмяжоўваюць жыццё кожнага чалавека. Яны ўласцівы ўсяму жывому, аднак толькі чалавек афармляе іх пэўнымі ўнармаванымі дзеяннямі, што маюць на мэце забяспечыць яго аптымальнае існаванне пасля смерці — рытуаламі і абрладамі. Наяўнасць рытуалаў і абралаў, у тым ліку пахавальных, — прыкмета цывілізацыі. Пры ўсіх этнічных, расавых, рэлігійных і сацыяльных адрозненнях людзей і лакальных аса-блівасцях рытуалаў сам факт іх наяўнасці яднае чалавецтва, робіць чалавека сацыяльнай істотай.

Рытуал — традыцыйная стэрэатыпныя і паўтаральная дзеянні, якія вымагаюць усталяванага часу і месца [1, с. 39]. Адсюль вынікае кансерватызм рытуала. Рытуал вызначае пануючымі вераваннямі і рэлігійнымі ўяўленнямі. Паколькі ён па сваёй прыродзе кансерватыўны, значныя змены ў ім могуць быць расцэнены як індыкатары змен у сферы веравання і рэлігіі, гэта значыць, у поглядах на смерць, душу, яе лёс пасля смерці [2; 3, с. 71; 4, с. 134]. Лагічнай падаеща і адваротная выснова — захаванне рытуала сведчыць аб стабільнасці рэлігійных уяўленняў. Адсюль даследаванне рытуалаў дае магчымасць даведацца аб такіх выключна важных аспектах духоўнай культуры людзей мінулага, як аса-блівасці светаўспрымання і рэлігійныя ўяўленні. І ў гэтым каштоўнасці іх вывучэння.

Якім чынам можна вывучаць рытуалы і абрлады? Па-першое, з прычыны згаданай кансерватыўнасці яны захоўваюцца працяглы час, што дае магчымасць этнографічнага даследавання. Па-другое, вынікам ажыццяўлення пахавальнага абралду было пахаванне. Пахаванні адрозніваюцца паводле пахавальнага збудавання (курган, грунтавая магіла), арыентацыі адносна бакоў свету, пахавальнага інвентару і г. д. [5, с. 451]. Гэта дае магчымасць атрымаць звесткі на падставе вывучэння археалагічных крыніц. Такая ін-фармацыя прынцыпова адрозніваеца ад атрыманай з дапамогай этнографічных метадаў тым, што адлюстроўвае перш за ўсё аса-блівасці не духоўнай, а матэ-рыяльнай культуры. Аднак паколькі матэрыяльная культура існуе не адасоблена, а ў цеснай сувязі з культурай духоўнай, на падставе вывучэння археалагіч-

ных крыніц, праз іх інтэрпрэтацыю магчыма рабіць ускосныя высновы і адносна духоўнай культуры.

Першыя звесткі аб дзеяннях, якія можна кваліфікаць як аматарскія «раскопкі» пахавальных помнікаў Беларускага Падзвіння, адносяцца да канца XVIII ст. Памешчык Роберт Бжастоўскі выпадкова раскапаў нейкое пахаванне ў сваім маёнтку Мосар. Некаторыя знаходкі ён адаслаў вялікаму князю літоўскаму і каралю польскаму Станіславу Аўгусту Панятоўскаму. Адукаваны манарх зацікаўся знаходкамі і ў лісце да Р. Бжастоўскага, напісаным у 1790 г., прасіў дадаткова паведаміць наступныя звесткі: «ці не знайдзена яшчэ чаго-небудзь каля касцяка? Быў гэта мужчына або жанчына (гэта можа вызначыць любы цырульнік), знаходзіўся ён у труне або без яе, наколькі глыбока залягаў касцяк і ці не захавалася пры ім рэшткаў вонраткі?» [6, с. 16; 7, с. 232].

Памешчык здолеў адказаць на пастаўленыя пытанні: касцяк быў мужчынскі, пахаваны без труны на глыбіні аднаго локця, ляжаў з выцягнутымі рукамі і г. д. Р. Бжастоўскі арганізаваў паўторныя, на гэты раз адмысловыя раскопкі. Аб іх маштабе сведчыць тое, што некаторыя знаходкі былі выяўлены на адлегласці дваццаці локцяў ад пахавання. У дадатак да ранейшых артэфактаў вялікаму князю пераслаілі нейкія «скубкі». За раскопкі манарх узнагародзіў Р. Бжастоўскага ордэнам Святога Станіслава [6, с. 16; 7, с. 232]. Звяртае ўвагу як слушнасць пытанняў Станіслава Аўгуста з пункту погляду нават сучаснай археалогіі, так і тое, што Р. Бжастоўскі першапачатковы не палічыў патрэбным даць у сваім лісце падрабязнае апісанне знайдзеных касцяка і рэчаў. Прычына розніцы ў падыходах краінца, відаць, у атрыманай манархам добраі адукацыі.

«У Расіі, акрамя нешматлікіх дальменаў (на Каўказе і ў Крыме), пахавальных пячор (там жа), катакомбаў (у Крыме), старожытныя магілы можна аднесці да двух галоўных тыпаў — могільнікі і курганы», — адзначаў расійскі археолаг Дзмітрый Мікалаевіч Анучын [8]. Да першага тыпу ён адносіў «могілкі, у якіх асобныя магілы слаба пазначаны, насыпы якіх часта зліваліся ў адно суцэльнае ўзвышша, а калі-нікалі ўвогуле не пазначаны яўны-

мі зневінімі прыкметамі...» — гэта значыць, грунтавыя пахаванні. Для Заходняй Расіі яны храналагічна адпавядоць VI—X стст., а курганы — IX—XIII стст. [8]. З гэтага вынікае, што пахавальныя помнікі XIV—XVIII стст. у дарэвалюцыйны перыяд не з'яўляліся прадметам мэтанакіраванага археалагічнага даследавання, а іх вывучэнне пераважна было вынікам выпадковага выяўлення.

У пачатку XIX ст. аб пахавальных помніках Беларускага Падзвіння мімаходзь згадаў Зарыян Даленга-Хадакоўскі (мал. 1). Сапраўднае імя даследчыка — Адам Чарноцкі (1784—1825). Ён скончыў Слуцкае каталіцкае вучылішча, працаўваў хатнім настаўнікам, прыватным адвакатам, аканомам. За выкананую прыхільнасць да намераў Напалеона ў 1809 г. быў арыштаваны і накіраваны салдатам у Сібір, адкуль уцек, імітаваўши самагубства. Уступіў у французскую армію, а пасля паражэння французаў у 1812 г. змяніў імя і заняўся навуковай дзеяносцю. З. Даленга-Хадакоўскі шмат падарожнічаў па тэрыторыі Беларусі, Украіны, Польшчы. Даследчык збіраў фальклор, займаўся раскопкамі гарадзішчаў, картографаваннем археалагічных помнікаў, фіксаваў тапанімію [6, с. 44—45; 9, с. 197].

З. Даленга-Хадакоўскі адзначыў такі тып пахавальных помнікаў, як жальнікі. Указаўшы, што жальнікі сустракаюцца ў тым ліку ў «Сенскім павеце Белай Русі» (маецца на ўвазе Сенненскі павет Віцебскай губерні), даследчык распавёў аб уласным досведзе іх раскопак у Ладажскім павеце. Жальнікамі З. Даленга-Хадакоўскі называе «старажытныя могілкі, пакінутыя пагосты, дзе таксама хавалі нябожчыкаў, і наогул малыя магілы мірных жыхароў» [10, с. 206]. Аб камсінных абкладках, валунах, каменных крыжах як прыкметах жальнікаў ён не кажа. Выклікае цікавасць падыход З. Даленгі-Хадакоўскага да інтэрпрэтацыі жальнікаў. Ён катэгарычна не згаджаецца з тымі, хто «бес усялякіх даследаванняў лічыць наўздағад, што гэтыя жальнікі... паходзяць з часоў літоўскіх ліхадзеяствіў і нападаў» [10, с. 206—207]. Выступаючы супраць папулярнай тады харектарыстыкі гэтих пахавальных помнікаў як пахаванні ю людзей, забітых падчас нападаў літоўцаў, З. Даленга-Хадакоўскі з іро-

ніяй зауважае: «Я яшчэ раз скажу, што зручней за ўсе даследаванні можна судзіць у палацах і пакоях. Шкада толькі, што ў прасторы і нетрах зямлі нашай не тое адкрываецца» [10, с. 207]. Гэта выказванне гаворыць аб тым, што З. Даленга-Хадакоўскі разумеў вялікі патэнцыял археалагічных помнікаў як крыніц інфармацыі.

Увагу краязнаўца і аматараў археалогіі болей прыцягвалі курганы, чым грунтавыя магілы. Гэта зразумела — археалагічнае даследаванне прадугледжвае раскопкі, а раскопкі пахавання, нават безумоўна навуковымі мэтамі, — справа неадназначная. Для ўскрыцця Тадэвушам Чацкім у 1791 г. каралеўскіх магіл у Вавелі з мэтай пошуку старажытных заходак, напрыклад, патрабавалася згоды не толькі міністра, але і прымаса [6, с. 16]. Курган таксама пахаванне, аднак непадобнае на звычайнае і вельмі даўнєя. Таму і адносіны да курганоў былі іншыя. Так, сяляне Рэчыцкага павета рабілі ў іх ямы для захоўвання бульбы [11, с. 30]. А дзеці сялян Слонімскага павета збіралі каля курганоў раскіданыя косткі і прадавалі іх ў ўрэзям [12, с. 27].

Таму ці не першае сапраўды археалагічнае даследаванне сельскага пахавання перыяду XIV—XVIII стст. адбылося менавіта ў выглядзе раскопак кургана. Раскопкі праводзіў Міхаіл Францавіч Кусцінскі (1829—1905). Выпускнік Віленскага дваранскага інстытута і Пецярбургскага універсітэта, М. Ф. Кусцінскі праз свайго аўтарытэтнага сакурсніка А. С. Уварава падтрымліваў сувязі з археолагамі Санкт-Пецярбурга і Масквы. У маёнтку Завідавічы ён стварыў музей [13, с. 359].

Вынікі раскопак М. Ф. Кусцінскім курганоў на Лепельшчыне былі зусім нечаканымі — курган аказаўся познім. «...каля вёскі і возера Крывец, я выявіў адну дзіўную рэч, якую не могу ўразумець, — пісаў М. Ф. Кусцінскі А. М. Семяントоўскаму, — справа ў наступным: курганы ў ліку дванаццаці ляжаць на плоскім узвышшы, побач з імі знаходзяцца старыя закінутыя могілкі хрысціянскія, на якіх у цяперашні час не хаваюць і нават німа ні аднаго крыжа на іх, а толькі бачны невялікі магільныя насыпы, абкладзеныя камянімі, як гэта робіцца і зараз. Раскапаўшы адзін з найблізкіх да старых могілак курганоў, я знайшоў жаночы касцяк, на ілбу якога ляжала сярэбаная манета, гэта званы патрыгероны грош літоўскі Жыгімонта Аўгуста 1569 года, на нябожчыцы быў скрунаны пояс упрыгожаны шпількамі (?) цалкам такімі, як цяперашнія. У іншым кургане знайдзены жалезны трохграневы напільнік і абломкі крэменю. Адным словам, усе рэчы даказвалі, што курганы адносяцца да XVI ст., значыць за 300 гадоў выконваўся яшчэ месцамі паганскі пахавальны абраад, г.зн. што нябожчыка клалі на зямлі і над ім сыпалі курган» [11, с. 27—28].

Гэтыя раскопкі каля в. Крывец згадваюцца ў чацвёртым томе «Археалогіі Беларусі» са спасылкай на А. М. Семяントоўскага (мал. 2) [14, с. 125]. Прый-

Мал. 1 З. Даленга-Хадакоўскі

гэтым сярэбраны патрыгрошны грош 1569 г. пазначаецца як «нейкая манета 1569 г.». Акрамя таго, у «Археалогіі Беларусі» са спасылкай на М. Ф. Кусцінскага паведамляеца аб яшчэ адных праведзеных ім раскопках: «Каля былога маентка Забалоцце на беразе возера Доўгае на Лепельшчыне ў адным з курганоў на лобнай костцы ляжаў сярэбраны літоўскі паўтрош Жыгімента Аўгуста (1562), а каля шкілета знайдзены крэмень і невыразная жалезнай рэч...» [14, с. 125]. Атрымліваецца, што апошні раскапаў два познесярэднявечныя курганныя пахаванні, і абодва ўтрымлівалі касцяк з сярэбранай манетай на лобнай костцы, абодва мелі побач (у суседнім кургане?) крэмень і жалезнную рэч і абодва размяшчаліся на Лепельшчыне. Ці не занадта шмат супадзенняў (рэгіён; факт наяўнасці манеты; метал, з якога яна зроблена; размяшчэнне манеты на лобнай костцы; крэмень і жалезнны прадмет побач з касцяком)? Не выключана, што ў 4 томе «Археалогіі Беларусі» двойчы апісваецца адно і тое ж пахаванне.

Здаралася, старая пахаванні знаходзілі выпадкова. Той жа А. М. Семянтоўскі паведамляе аб tym, што падчас земляных работ для будаўніцтва царквы ў Віцебскім павеце было знайдзена 49 чалавечых галоў, шмат костак, а ў часткові захаваўшыхся дамавінах — шкляныя сасуды і медныя і сярэбраныя манеты [11, с. 28].

Недасканаласць методыкі археалагічнага даследавання або ўвогуле яе адсутнасць часта была харэктэрнай з'явай для археолагаў-аматаў XIX ст. Так, Ф. С. Вільчынскі, які, верагодна, арганізоўваў раскопкі курганоў каля в. Павулі Лепельскага павета ў 1853 г., мог пры іх... увогуле не прысутнічаць. Прынамсі, арганізаваныя Ф. С. Вільчынскім «раскопкі» ў Віленскай губерні праводзілі пасланыя ім «10 чалавек работнікам», якія «раскапалі значную колькасць курганоў...», але нічога ў іх не адшукалі» [6, с. 71]. Инфармацыя аб такіх аматарскіх раскопках выклікае больш пытанняў, чым дае адказаў. «Значная колькасць курганоў» — гэта колькі? «Нічога ў іх не адшукалі» — у курганах былі толькі касцякі без рэчаў і ўвогуле нічога не было?

У такім кантэксьце больш інфарматыўнымі выглядаюць звесткі, атрыманыя Мікалаем Якаўлевічам

Нікіфароўскім (мал. 3) ад сялян. М. Я. Нікіфароўскі (1845—1910) займаўся этнографіяй. Скончышы духоўную семінарыю ў Віцебску, ён працаваў настаўнікам народных вучылішчаў і гімназіі. Больш за 20 гадоў М. Я. Нікіфароўскі быў карэспандэнтам Паўла Васілевіча Шэйна, потым выступаў з самастойнымі публікацыямі [15, с. 326]. Ад сялян Віцебскага павета М. Я. Нікіфароўскі даведаўся, што пры капанні магіл досыць часта выпадкова парушаюцца ранейшыя грунтавыя пахаванні [16, с. 517, 521]. «Пры капанні новай магілы нярэдка здараеца, што знаходзяць старую, ад якой ацалелі самыя нікчэмныя рэшткі: частка чэрапа і костак. У такіх магілах нярэдка знаходзілі, як расказваюць, бутэльку з гарэлай, якая нібыта захавала чысты свой смак і добрая аснасць. Запэўнівалі таксама, што ў такіх магілах нярэдка знаходзілі сякеры, долаты, свердзелы, разменныя гроши і іншыя рэчы» — занатаваў М. Я. Нікіфароўскі [16, с. 521].

У 1893 і 1899 г. пабачылі свет адпаведна «Археалагічная карта Віленской губерні» і «Археалагічная карта Ковенской губерні» (мал. 4) [17; 18] Складальнікам іх быў Фёдар Васілевіч Пакроўскі (1855—1903). Выпускнік Пецярбургскай духоўнай акадэміі, ён актыўна займаўся археалогіяй, пільную ўвагу ўдзяляючы памежжу Беларусі і Літвы [6, с. 133]. Матэрыял Ф. В. Пакроўскім браў як з апублікаваных крыніц і даследаванняў, так і сістэматызуочы вынікі апытанняў мясцовай інтэлігенцыі. «Найбольш экстэнсіўным у тапаграфічных адносінах матэрыялам для археалагічнай карты Ковенской губерні быў лі звесткі, дастаўленыя настаўнікамі мясцовых народных школ», — адзначаў аўтар [18, с. 3]. Акрамя таго, былі апытаны праваслаўныя святары, валасныя пісары, ляснічыя [17, с. VII; 18, с. 3]. Атрыманая інфармацыя паразівала і сістэматызавалася. З «Археалагічнай карты Віленской губерні», напрыклад, даведваемся аб tym, што ў мястэчку Глыбокім ёсць старожытныя могілкі з вялікім камнем без надпісу, каля в. Залесскія на пашы знаходзілі чалавечыя косткі і кавалкі шабель, за дзве вярсты ад в. Зябкі бачны руіны ўніяцкай царквы і могілкі і г. д. [17, с. 9—10, 13].

Археолаг, этнограф і краязнавец Еўдакім Раманавіч Раманаў (1855—1922) вёў працу над архе-

Мал. 2 А. М. Семянтоўскі

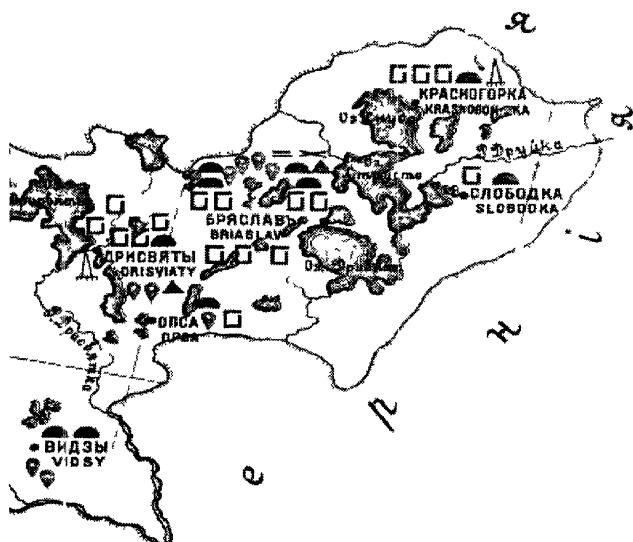
Мал. 3 М. Я. Нікіфароўскі

алаі ічнай картай Віцебскай губерні [19, с. 1]. Археалаічнымі картамі Віленской, Ковенской, а таксама Гродзенской губерні ён не быў задаволены, адзначаючы, што імі можна карыстаща «толькі ў якасці тапаграфічных паведнікаў» [19, с. 1]. Е. Р. Раманаў наракаў на несвядомасць і недастатковую актыўнасць сельской інтэлігенцыі ў справе выяўлення і апісання археалаічных помнікаў. «І шкада, што наша сельская інтэлігенцыя гультаяватая, недапытлівая. Дзякуючы гэтаму, каштоўнейшыя помнікі нашай даўніны знікаюць бясследна», — адзначаў ён [20, с. 18]. Е. Р. Раманаў склаў «Кароткія ўказанні для здзяйснення археалаічных экспкурсій сярэднімі навучальными ўстановамі Віленской навучальнай акругі» — інструкцыю па арганізацыі археалаічных экспедыцый у Віленской, Віцебской, Ковенской, Мінскай, Магілёўскай і Гродзенской губерніах [20; 21, с. 284]. У брашуры райлася размяркоўваць тэрыторыю, дзе планавалася право-

дзіць «археалаічныя экспкурсіі», паміж навучальными ўстановамі і публікаваць справаздачы аб раскопках, робячы «пасільны ўнёсак... у агульную скаронку рускай гісторычнай навукі» [19, с. 4—5].

Асобна варта сказаць аб развіцці методыкі правядзення археалаічных даследаванняў. Аляксандар Максімавіч Семянтоўскі (1821—1893) археалаічнае апісанне праводзіў па наступнай схеме: пазначэнне ўдзельнікаў экспедыцыі, пазначэнне зневінага выгляду кургана, фіксацыя этнографічнага матэрыялу, апісанне стратыграфіі помніка, улік і апісанне заходак. Пры гэтым праводзілася графічная фіксацыя заходак. Выкарыстоўвалася параўнанне заходак з этнографічным матэрыялам, датаванне па комплексе датуючых заходак, звярталася ўвага на манеты [22, с. 35]. Навуковы ўзровень прац А. М. Семянтоўскага высокі, контраст з ранейшымі паведамленнямі аб аматарскіх раскопках відавочны. Е. Р. Раманаў ва ўжо згаданых «Кароткіх указаннях...» адзначаў: «Раскопка помніка без складання пратакола лічыцца варварскім яго знішчэннем» [19, с. 5]. Крокам наперад у справе фіксацыі археалаічных заходак стала выкарыстанне М. Ф. Кусцінскім фатаграфавання [13, с. 359]. Дастатковая сказаць, што фотафіксацыя паспяхова выкарыстоўваецца і зараз і з'яўляецца абавязковай умовай сучасных археалаічных раскопак.

Такім чынам, у дарэвалюцыйны час быў зачлайдзены падмурак археалаічнага вывучэння Беларусі. Археалогія прайшла шлях ад аматарскага здабывання рэдкіх і старажытных рэчаў шляхам раскопавання да навуковага вывучэння старажытнасцей са сваімі спецыфічнымі метадамі, правіламі і выкарыстаннем здабыткаў навукі і тэхнікі. Што да вывучэння пахавальных помнікаў Беларускага Падзвіння XIV—XVIII стст., то яны не сталі предметам спецыяльных даследаванняў. Таму іх адкрыццё і вывучэнне насіла не сістэматычны, а выпадковы характар. Але тым больш каштоўнымі для нас з'яўляюцца звесткі, атрыманыя дарэвалюцыйнымі даследчыкамі, асабліва А. М. Семянтоўскім і М. Ф. Кусцінскім.

Мал. 4. Фрагмент археалаічнай карты Ковенской губерні, складзенай Ф. В. Пакроўскім

ЛІТАРАТУРА

1. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. — СПб., 1993. — 223 с.
2. Анучин Д. Н. Погребальные обычаи // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс] — Электрон. дан. и прогр. [3.81 Гб]. — СПб., б.г. — 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM).
3. Лобач У. А. Символичны статус і рытуальныя функциі могілак у беларускай народнай культуры вярхоўяў Бярэзіны і Віліі XX — пачатку XXI стагоддзя // Вестн. Полоцкого гос. ун-та. Гуманітар. науки. — 2008. — № 1. — С. 71—82.
4. Valk H. Reflections of Folk-Religion and Beliefs in Estonian Burial Customs of the 13th—19th centuries // Archaeology East and West of the Baltic: Papers from the Second Estonian-Swedish Archaeological Symposium, Sigtuna, May 1991 / Ed. b: Ingmar Jansson. — Stockholm, 1995. — S. 131—153.
5. Багамольнікаў У., Рыер Я. Пахавальны абраад // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. / Рэдкал.: Г.П. Пашкай (гал. рэд.) і інш. — Мінск. 1999. — Т. 5: М — Пуд. — С. 450—451.
6. Алексеев Л. В. Археология и краеведение Беларуси: XVI в. — 30-е годы XX в. / Под ред. Б. А. Рыбакова. — Мінск, 1996. — 206 с.
7. Добриян А. А. Развитие методики археологических раскопок в Беларуси в XVIII — начале XX века // Матэрыялы па археалогіі Беларусі. — Мінск, 2006. — № 12: Археалогія эпохі Сярэдневякоўя: Да 75-годдзя з дня нараджэння П. Ф. Лысенкі. — С. 232—237.
8. Анучин Д. Н. Могилы // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс]. — Электрон. дан. и прогр. [3.81 Гб]. — СПб., б.г. — 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM).

9. Малаш Л. Даленга-Хадакоўскі Зарыян // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. / Рэдкал.: М. В. Біч і інш. — Мінск, 1993. — Т. 3: Гімназіі — Кадэнцыя. — С. 196—197.
10. Даленга-Хадакоўскі З. Выбранае. — Мінск, 2007. — 448 с.
11. Сементовский, А. М. Белорусские древности / А. М. Сементовский. — СПб.: Б.и., 1890. — Вып. 1. — 136 с.
12. Покровский Ф. В. Археологическая карта Гродненской губернии. — Вильна, 1895. — 165 с.
13. Каробушкіна Т. М., Каҳаноўскі Г. А. Кусцінскі Міхаіл Францавіч // Археалогія і нумізматыка Беларусі: Энцыкл. — Мінск, 1993. — С. 359.
14. Археалогія Беларусі: У 4 т. / В. М. Ляўко і інш.; Пад рэд. В. М. Ляўко і інш. — Мінск, 2001. — Т. 4: Помнікі XIV—XVIII стст. — 597 с.
15. Бандарчык В. Нікіфароўскі Мікалай Якаўлевіч // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. — Мінск, 1999. — Т. 5: М — Пуд. — С. 326—327.
16. Шейн П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. — СПб., 1890. — Т. I, ч. II. — XXXII с. +708 с.
17. Покровский Ф. В. Археологическая карта Виленской губернии. — Вильна, 1893. — XVIII с. +164 с.
18. Покровский Ф. В. Археологическая карта Ковенской губернии. — Вильна, 1899. — 161 с.
19. Романов Е. Р. Краткие указания для совершения археологических экскурсий средними учебными заведениями Виленского учебного округа. — Б.м.: Б.и., б.г. — 14 с.
20. Романов Е. Р. К археологии Северо-Западного края России. — Вильна, 1911. — 18 с. — (Отдельный оттиск из «Записок Северо-Западного отделения императорского русского географического общества», кн. 2).
21. Паставова Э. А. Віленская навучальная акруга // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш. — Мінск, 1994. — Т. 2: Беліцк — Гімн. — С. 284.
22. Дук Д. У. Да пытання гістарыяграфіі метадалогіі археалагічнага даследавання Беларусі ў XIX ст. // Вест. Полоцкого гос. ун-та. Гуманітар. науки. — 2005. — № 7. — С. 31—39.

Виктор Черевко

ИЗУЧЕНИЕ ПОГРЕБАЛЬНЫХ ПАМЯТНИКОВ БЕЛОРУССКОГО ПОДВИНЬЯ XIV—XVIII вв. В ДОРЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД

Резюме

Первые сведения о действиях, которые могут быть квалифицированы как любительские раскопки погребальных памятников Белорусского Подвinya, относятся к концу XVIII в. Археологическое изучение позднесредневековых курганов и жальников проводилось в XIX в. Данные погребальные памятники исследовались З. Доленго-Ходаковским, М. Ф. Кусцинским, А. М. Сементовским, Е. Р. Романовым. Ф. В. Покровский опубликовал археологические карты Виленской и Ковенской губерний, где были отражены некоторые старые кладбища.

Однако в дореволюционный период погребальные памятники XIV—XVIII вв. предметом специального изучения не стали. Их выявление и изучение носило случайный характер, что не умаляет значимость данных открытий.

Viktor Cherevko

STUDYING OF THE CEMETERIES OF THE BELARUSIAN DVINA REGION IN THE 14th — 18th CENTURIES TILL 1917

Summary

The first information about operations, that can be defined as amateur excavations of the memorials of Belarusian Dvina region, dates from the end of the 18th century. The archaeological studies of the late-medieval barrows and stone graves («zhalniki») took place in the 19th century. Those funeral monuments were researched by Z. Dalenha-Khadakhouski, M. Kustsinski, A. Semyantouski, E. Ramanau. F. Pakrounski published archaeological maps of Vilnya and Kovens regions, where some old graveyards were reflected.

However, the funeral monuments of the 14th — 18th centuries didn't become subject of special research in the pre-revolutionary period. Their exposure and research had random character, that fact doesn't belittle the importance of that discoveries.